

Bob Latten

De Poppenspeler

Verraad aan de Chemin des Dames

Copyright © 2016 Bob Latten

Voor Zoé, Fedde ʄ, Luce, Isis, Maurits en David

Foto omslag met toestemming van en onder dankzegging aan Otto van
der Mieden, directeur van het Poppenspe(e)lmuseum in Vorchten NL
www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl

ISBN 9789402156232

Inhoud

- Hoofdstuk 1. De stilte voor de storm
- Hoofdstuk 2. Vincent Auguste Léon Paradis, keuterboer
- Hoofdstuk 3. Tussen twee vuren
- Hoofdstuk 4. Daniel Désiré Fernand Puzelat, wijnbouwer
- Hoofdstuk 5. Het tribunaal
- Hoofdstuk 6. Paul Apollinaire Breton, onderwijzer
- Hoofdstuk 7. Tussen hoop en vrees
- Hoofdstuk 8. Yussef Ibrahim Mustacchi, postbode
- Hoofdstuk 9. De pijn van het loslaten
- Hoofdstuk 10. Emile Marie Claudel, beroepssoldaat
- Hoofdstuk 11. De hoop sterft als laatste
- Hoofdstuk 12. Pierre Narcisse Delacroix
- Hoofdstuk 13. 'Pecunia non olet.'
- Hoofdstuk 14. La Coupole
- Hoofdstuk 15. De stem
- Hoofdstuk 16. Onderluitenant Delacroix
- Hoofdstuk 17. Onbekend terrein
- Hoofdstuk 18. Het leven achter het front
- Hoofdstuk 19. La Chevallerie
- Hoofdstuk 20. Angsten I
- Hoofdstuk 21. De vreemdeling 'Dieu, ni maître'.
- Hoofdstuk 22. Angsten II
- Hoofdstuk 23. Sergeant Claudel

Hoofdstuk 24. 'La diablesse d'or'

Hoofdstuk 25. Kindertranen

Hoofdstuk 26. De oude vriend

Hoofdstuk 27. De waterdrager

Hoofdstuk 28. Angsten III

Hoofdstuk 29. Pont Neuf

Hoofdstuk 30. De Poppenspeler

Hoofdstuk 31. De brief

Hoofdstuk 32. Epiloog

De Dames van Frankrijk, 1753

Het woud is met nevels toegedekt. Enorme lariksen, hun kroon als een heksenmuts opgestoken tegen de overvloedige regen van de afgelopen nacht, staan strak in het gelid, langs een weg die zich door een vergeten landschap slingert. Zojuist heeft de dageraad zich aangekondigd en het vroege ochtendlicht onthult een eenzame wandelaar. Het is een gewaarschuwd man. De beschermende stadsmuren van Laon liggen amper een dagreis achter hem. Voor hem, tot aan Soissons, is de route gevaarlijk is hem gezegd. In de verte klinken paardenhoeven, maar als hij omkijkt ziet hij alleen een strook glimmende klinkers. De weg is verlaten. Het geluid van ratelende karrenwielen wordt nu sterker. Hij is net op tijd. De man staat nauwelijks aan de kant van de weg als er om de bocht twee tot de tanden gewapende ruiters verschijnen, de voorboden van een kleine stoet. De koets die zij escorteren passeert de reiziger op een paar meter afstand, zo snel dat hij amper een glimp van twee jonge vrouwen kan opvangen die, druk in gesprek, op de achterbank zitten. Zes gewapende ruiters sluiten de rij. Dan is de koets alweer om de volgende bocht verdwenen. Het Koninklijke gezelschap, want dat moet het haast wel zijn, komt uit de richting van Vauclerc, enkele kilometers verderop. Zijn eindbestemming, Versailles, is nog ver. Zonder haast vervolgt de eenzame reiziger zijn weg.

Hoofdstuk 1. Stilte voor de storm

Vlak bij Craonne, 16 april 1917

Het is koud, te koud. April is een maand waarin zich doorgaans rond silhouetten van zacht glooiende heuvels een zweem van groen openbaart. Zo niet nu. Alle schoonheid van weleer is de afgelopen jaren verdwenen. De oorlog heeft het landschap onherkenbaar veranderd, verminkt. Ook voor het gevoel van de eenzame figuur die zijn kijker steviger omklemmt in de stille hoop iets te ontdekken daar ergens in de verte. Zijn ogen kijken echter zonder iets te zien. De afgelopen dagen is het weer slecht gehumeurd geweest. Een straffe wind jaagt de sneeuw voor zich uit, de heuvels over, recht in 's mans gezicht. Met een geroutineerd gebaar veegt hij de lenzen droog, terwijl de horizon voor hem langzaam lichter wordt. Slechts een gordijn van witte vlokken onttrekt de loopgraven in de verte aan het oog. Het is voor even. Een kleine vlok wringt zich brutaal tussen de opgeslagen kraag van zijn zware jas en zijn verkilde schouderblad. Onderluitenant Pierre Narcisse Delacroix huivert. Zijn toch al bedrukte stemming wordt er niet beter op. 'Merde. Merde.' Het komt er hartgrondig uit. 'Zo kan ik geen moer zien.' Nerveus beent Delacroix heen en weer. Nog even en dan zal het signaal klinken, niet voor de eerste keer de afgelopen weken. Links en rechts van hem staan mannen gereed. Zijn mannen. Hij kan ze uittekenen. De fijnbesnaarde Paul Breton, en Jules Soulier, de oudste krijger van zijn compagnie. Maar ook de ietwat bonkige Daniel Puzelat en de kleine, pezige Vincent Paradis. En niet te vergeten Yussef. Zijn moeilijk uit te spreken achternaam wil Pierre even niet te binnen schieten. Hij weet alleen dat Yussef in het dagelijkse leven rondbrenger van nieuws is. En nieuws is wat Delacroix dringend nodig heeft, goed nieuws welteverstaan. Een opklaring en wel zo snel als mogelijk. 'Nondedju.' Delacroix vloekt binnensmonds. De lenzen zijn opnieuw beslagen. Een nerveuze blik op zijn horloge. Nog twee minuten.

Een luide kuch. Uit het niets doemt een donkere gestalte op. Sergeant Claudel, Delacroixs vriend en rechterhand. 'Het gaat door onderluitenant', schreeuwt hij tegen de storm in. 'Zelfmoord, voegt hij er ongevraagd aan toe.' Delacroix knikt. Nu aanvallen staat inderdaad gelijk aan zelfmoord. 'Met dit weer is onze artillerie blind,' brult hij in Claudels oor. Deze knikt op zijn beurt. Maar dan verschijnt er plots een ondeugende glimlach om zijn lippen. 'Zeker onderluitenant, maar de vijand is net zo blind als wij. Voor hij er erg in heeft zitten wij bovenop hem.' Voordat Delacroix kan reageren, doorboort een schel geluid de lucht, een fractie van een seconde later gevolgd door een lichtflits die zich scherp tegen nu de lichter wordende hemel aftekent.

'Niemand's meester, niemand's knecht.'

Een knaapje in korte broek en hoge rijgschoenen lummelt wat rond voor een wijd open poort. Vlak voor hem staat een schildwacht voor zijn huisje, stijf in de houding. Hij staart strak voor zich uit. Schuin daarachter rijst een ijzeren hekwerk op waarvan de scherpe punten een zo goed als leeg exercitieterrein bewaken. Op de achtergrond, nauwelijks zichtbaar vanwege een rij bomen, vol in het blad, zijn nog net de vormen van een groot gebouw waarneembaar, deur aan deur, raam aan raam. De kazerne staat in de streek bekend als een keiharde leerschool voor verse rekruten, een kraamkamer voor frontsoldaten.

Hoofdstuk 2. Vincent Auguste Léon Paradis, keuterboer

Lente 1915

Even de rug rechten. En een slok water nemen. De grimas op het gezicht van de jonge man is er een van ingehouden pijn. Maar ook een van vastberadenheid, van doorzetten. De aarde hier kan obstinaat zijn. Zonder ploeg is er in deze keiharde grond geen doorkomen aan. En voor een ploeg heeft Vincent Paradis geen geld, laat staan voor een paard. Handwerk is het, spitten, met een spade en een pikhouweel als enig gereedschap. Nog geen halfjaar geleden was hier niets. En nu staat er tegen de bosrand aangeschurkt een simpele boerenwoning. De afgelopen winter heeft Paradis op deze plek zijn eigen huis gebouwd. Simpel en primitief is het leven waar hij en Julie voor hebben gekozen. De primitieve buiten-wc en een in de winter barkoude gang daarheen neemt hij graag op de koop toe. Eigen baas boven knecht is zijn adagium.

Zes bij drie meter meet het uit hout opgetrokken werkschuurtje, Vincents pronkstuk. Vierkante ruitjes filteren het licht van de nog schuchtere

lentezon. Iedere warmte is welkom. In de verre hoek staan enkele staken, hun uiteinde aangescherpt, de hekpalen voor de omheining van zijn toekomstige schapen. Netjes is Paradis niet. Het schuurtje is stoffig. De ruwhouten planken aan de muur zijn met spinraggen overdekt. Het stoort hem nauwelijks. Op een afgeplatte stronk staat zijn andere trots: een slijpsteen. En, angstvallig verborgen achter een stapel houtblokken, een aarden kruik. Vincent Paradis is een man die nauwelijks drinkt, maar de herinnering aan zijn aan drank verslaafde vader is nog te levend.

Lunchtijd. Uit de scheef gemetselde schoorsteen kringelt rook. Op het fornuis in de keuken, het enige vertrek van de enige verdieping, pruttelt al de hele ochtend de koffie. Het urenlang borrelen doet hem bitter smaken. Niet dat het iets uitmaakt. Paradis lust zijn koffie ook zo. Twee mokken, drie borden, geen kleed. Het bestek ontbreekt. De houten tafel is voldoende. Aan aankleding heeft Paradis een hekel. Niemand die het stoort, Julie, zijn kersverse vrouw in de laatste plaats. Zijn zakmes, zojuist geslepen, snijdt een stuk kaas af. Een homp brood verdwijnt in de koffie. Als hij door het zijraam kijkt ziet hij de kleine groentetuin. Nog even geduld en dan oogst hij: sla, aardappels, wortels, pastinaak, de opstelsom van kleine vreugdes. Het kon slechter.

Twee dagen later valt de oproep rauw op zijn dak. De trein wacht. De oorlog roept.

Het lied van Craonne

*Vaarwel leven, vaarwel aan de liefde,
Adieu aan alle vrouwen
Het is afgelopen, voor altijd voorbij
Deze schaamteloze oorlog maakt dat wij
Daarginds, op de hoogvlakte bij Craonne
Onze huid moeten achterlaten
Want wij zijn allen veroordeeld
We zijn de geofferden*

Hoofdstuk 3. Tussen twee vuren

Alsof een verdekt opgestelde dirigent het teken heeft gegeven komt de Franse artillerie tot leven. Daverende explosies scheuren de trommelvliezen bijna kapot. Honderden stukken geschut rijten het dikke gordijn van neerdwarrelende sneeuw uiteen terwijl granaten vlak over de hoofden van voortstormende mannen gieren die hun onwillige lijven, door dagenlange kou en regen tot op het bot verstijfd, kort daarvoor amper aan de loopgraaf hebben weten te ontworstelen.

Met een armgebaar dwingt sergeant Emile Claudel zijn mannen naar voren, eerst tussen de smalle strook prikkeldraad door die zij die nacht vrijgemaakt hebben en dan heuvelopwaarts. Een regen van granaten gaat hen vooraf en schermt hen af voor de blikken van de Duitse waarnemers. Onderluitenant Delacroix heeft het goed voorspeld. Deze wals van staal, bedacht om de vijandelijke stellingen snel en vakkundig uit te schakelen, doet zijn werk en zij hoeven alleen maar zijn spoor van vernieling te volgen. De eerste honderden meters zijn de mannen opgelucht, bijna euforisch. Het gaat anders dan anders. Dit keer geen

vijandelijke granaten, geen mitrailleurs die een dodelijk kruisvuur verspreiden, zelfs geen handgranaten. Er zijn geen gewonden, laat staan dat er doden gevallen zijn. Alles verloopt volgens plan ... totdat het sneeuwen minder wordt en de vijand hen in het vizier krijgt. Vanaf dat moment roeren de machinegeweren zich, even later gevolgd door scherpschutters en het duurt niet lang of het vuur neemt in kracht toe. Nu vallen er ook granaten tussen de voortsnellende mannen. Soulier die vlak voor Claudel uit raast slaat plots als een blok voorover. Als de sergeant hem passeert ziet hij uit zijn ooghoek dat er bloed uit een hoofdwond vloeit. Zijn gevoel zegt hem te helpen, maar halt houden is uitgesloten. Ze moeten door, maar ze vorderen steeds langzamer. Dertig meter voor zich zien ze de eerste rollen vijandelijk prikkeldraad opdoemen. De velden die niet lang geleden nog rijpe korenaren droegen zijn verdwenen. Ze hebben plaatsgemaakt voor dichte rijen, door mensenhanden gepoot draad, in de scherpe punten waarvan zojuist twee soldaten hopeloos verstrikt zijn geraakt. Het is een onverdraaglijk gezicht, twee lichamen wiegend in de meest potsierlijke houdingen, als zwemmers op het droge, monden die het uitschreeuwen van pijn, geluidloze stemmen in het omringende rumoer. De onmacht die Claudel voelt is groot, maar niemand kan ze helpen zonder zelf slachtoffer te worden. Het is wachten op de sluipschutter die zo genadig is hen uit hun lijden te verlossen.

Ook onderluitenant Delacroix, die de verrichtingen van zijn manschappen door zijn verrekijker op de voet volgt, moet hulpeloos aanzien wat er zich even verderop afspeelt. Het toneel vervult hem met afgrijzen. De net nog zo veelbelovende aanval stagneert en loopt even later zelfs helemaal vast. Geconcentreerd vuur vanuit een goed gecamoufleerde bunker, nauwelijks honderd meter voor hen uit, dwingt zijn mannen om dekking te zoeken in een van de overvloedig aanwezig granaattrechters. Voor noch achteruit kunnen ze. Elke beweging van hen lokt een salvo uit vanuit de bunker. Een klassieke patstelling zou Breton het noemen. En

niet geheel zonder reden. De vijandelijke positie is te ver weg om met handgranaten te kunnen bestoken, maar dichtbij genoeg om hem en zijn kameraden met gericht vuur muurvast te pinnen.

Niemandland. Een streep van vaak enkele honderden meters diep die aan niemand toebehoort. En precies in deze strook is de aanval verzand. Voor hen de bunker, de eerste linie van de vijand, en ver achter hen de eigen linies. Tussen die beide is het akelig stil geworden. Claudel neemt de situatie op. De krater waarin ze beland zijn is amper groot genoeg voor vier man, laat staan voor vijf. Zes, als je de soldaat meetelt die voorover in een laagje ijskoud water ligt. Als hij voorzichtig over de rand kijkt ziet Claudel geen levende ziel. In deze onwezenlijke stilte hoort hij Paradis, die naast hem ligt, zachtjes kreunen. Uit een scheur in zijn broek, ter hoogte van zijn dij, sijpelt bloed. In de wanorde van de afgelopen minuten heeft niemand bemerkt dat Vincent gewond geraakt is. Met zijn mes snijdt Claudel de broekspijp open. Het is geen oppervlakkige wond. De kogel is diep in het vlees gedrongen, maar lijkt slagader en bot gemist te hebben. Het bloed wil echter niet stollen. De sergeant weet dat hij nu snel moet handelen om de vloed te stelpen. 'Mustacchi, geef me de verbandtas aan.' Claudel wijst op een linnen tas die tegen de kraterrand aan ligt. Mustacchi schuift hem voorzichtig in Claudels' richting. Als deze de tas opent vloekt hij binnensmonds. Alleen verband en pijnstillers. Geen desinfecterend middel. Er zit niets anders op dan de wond te verbinden en te bidden.

Als hij klaar is met Paradis richt Claudel zijn aandacht weer op de anderen. Over enkele uren wordt het donker. En niemand heeft een overjas om zich te beschermen tegen de nachtelijke kou die straks dwars door hun dunne kleding zal snijden. 'Heeft er iemand iets te drinken?' Claudel stelt de vraag tegen beter weten in. Er komt geen antwoord. 'En eten?' Puzelat steekt een petieterig stukje worst omhoog, bewaard in een zakdoek. 'Niet veel soeps Daniel,' zegt Mustacchi pesterig tegen zijn

vriend. De voorbereiding op de aanval is miserabel geweest, misdadig slecht eigenlijk. Niet alleen betekent het gebrek aan geneesmiddelen dat Claudel de wond niet kan desinfecteren, maar ze hebben ook geen eten bij zich, slechts heel weinig drinken en amper munitie. Bij de planning heeft blijkbaar niemand verder gekeken dan het eerste stadium van de aanval. Niemand van de staf heeft rekening gehouden met de mogelijkheid van een mislukking. Geen mens heeft voorzien dat de troepen de nacht in de open lucht door zouden moeten brengen. Als hun sergeant dat tegen hen zegt kijken de mannen elkaar verbijsterd aan.

Een paar uur later begint het opnieuw te sneeuwen. Paradis rilt nu over zijn hele lijf. Claudel voelt aan zijn voorhoofd. 'Koorts,' fluistert hij radeloos tegen de anderen. 'Er is niets dat ik voor hem kan doen.' Een uur later verslechtert de situatie verder. Paradis is buiten bewustzijn geraakt en ijlt. Uitgerekend op dat moment kondigen zware ontploffingen het begin van een nieuwe barrage aan. Achter de heuvel hebben enkele van de eigen batterijen het vuur heropend en nu krijgt de vijand er zo te zien flink van langs. Een dichte regen van granaten ontrekt de bunker vlak voor hen aan het gezicht. Even is er hoop om te weg te komen. Ze blijkt ijdel. Sommige van die 'vriendelijke' projectielen vallen te kort en ontploffen op amper enkele meters van hun schuilplaats. Claudel en zijn mannen zitten tussen twee vuren.

Kort daarna houdt de beschieting op. Op slag is het oorverdovend stil. Een vreemde gewaarwording voor de mannen die uren achtereen in ongemakkelijke houdingen hebben gelegen. Zwijgzaam zijn ze. Ieder van hen lijkt gevangen in zijn eigen gedachten. De slechte toestand van de nog altijd bewusteloze Paradis maakt iedereen nerveus. De vijand stuurt intussen met onregelmatige tussenpozen zijn lichtfakkels de lucht. Hun schijnsel verspreidt zich onder het donkere wolkendek. Met een waakzame uitkijkpost in de bunker staat opstaan nu gelijk aan zelfmoord. Emile Claudel en zijn mannen maken zich noodgedwongen op voor een

nacht in niemandsland. De sergeant weet dat er van slapen weinig zal komen en geeft Daniel Puzelat bevel om de eerste wacht te nemen, voor het geval een Duitse patrouille hen probeert te overrompelen.

Midden in de nacht. De trechter waarin de vijf mannen zich verschansen is niet groot; amper een paar meter in doorsnede en krap anderhalve meter diep. Op de bodem heeft zich een laagje water gevormd, dat het leer van hun schoeisel langzaam verzadigt. Tegen de schuine wand aangedrukt ligt een zielig hoopje mens. Claudel bibbert over zijn hele lijf. IJzige kou en een lichte druilregen, die de sneeuw hebben afgelost, dringen onweerstaanbaar door zijn uniform heen. En niet alleen door zijn kleding. Op nauwelijks een meter afstand hoort hij ook de anderen huiveren. 'Verdomde staf, verdomd leger.'

Sergeant Claudel heeft de halve nacht zijn hersens gepijnigd. Wat nu? Blijven waar ze zijn tot het licht is betekent nog een dag in deze ellende, en dat in het volle zicht van de vijandelijke bunker. Blijven betekent creperen, weggaan een snelle dood. Of de eigen troepen moeten vandaag een nieuwe aanval inzetten, wat niet erg logisch is na het debacle van gisteren. Het is diep in de nacht als Claudel zijn besluit neemt. 'Breton, we vertrekken kort voor zonsopgang. Ik wil dat jij straks twee lichtkogels afschiet. Maar niet vanaf deze plek. De vijand moet in verwarring worden gebracht. Als hij op een andere plek lichtkogels ziet opstijgen, denkt hij misschien dat wij van positie veranderd zijn. Hij zal zijn aandacht dan op die plek richten. Ga een flink stuk naar links en schiet de kogels af. Maar kijk uit dat de wachtposten je niet zien als je terugkomt. Begrepen?' Breton knikt. Een schouderklopje en Claudel drukt hem een pistool en twee lichtkogels in handen, terwijl de anderen Breton nakijken tot hij door het donker wordt opgeslokt.

Tien lange minuten gaan voorbij tot ... 'Daar!' Mustacchi die de wacht heeft wijst naar de hemel. 'En nog een. Twee rode lichtkogels.'

Gespannen kijkt Claudel nu in de richting van de eigen linies. Zijn ogen lichten verheugd op als daar inderdaad een eenzame lichtkogel omhoog klimt. 'Groen, we kunnen gaan.' En terwijl het aan de horizon al licht wordt komen vier mannen behoedzaam overeind. Dicht achter elkaar, voorovergebogen om niet tegen de achtergrond af te steken, lopen ze in de richting van de eigen linies. Claudel voorop, dan Mustacchi en dan Breton, die weer aangesloten is. De sterke Puzelat sluit de rij, met Paradis, nog steeds buiten kennis, op zijn rug. Als ze langs de plek komen waar Soulier gevallen is ziet Claudel diens roerloze lichaam in een dalletje in het terrein liggen. Even overweegt hij het mee te nemen, maar precies op dat moment ontplooit een fakkel zijn schijnsel boven het macabere schouwspel. Hoogste tijd om verder te gaan realiseert Claudel zich. Hij moet nu aan de levenden denken.

'Allez mes gars,' fluistert de sergeant. 'Nog even doorzetten.' Nauwelijks tien minuten later bereiken ze eindelijk het veilige prikkeldraad, dodelijk vermoeid en met een lege blik in de ogen. Hun komst is blijkbaar al door de wachtposten aangekondigd, want onderluitenant Delacroix wacht hen op. Schuin achter hem staan twee brancardiers klaar om Paradis naar de verbandpost te vervoeren. Ongeschoren, zijn verfomfaaide uniform als een vod om zijn lichaam, probeert Claudel het decorum nog enigszins op te houden als hij Delacroix groet. 'Sergeant Claudel meldt zich.' Delacroix negeert zijn saluut. Zijn ogen staan koud en afstandelijk als hij het bevel geeft om de vier mannen in de boeien te slaan en af te voeren.